

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUV DARSLARIDA O'QUVCHILARNING O'QUV-BILISH
MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19191315>

Bektursinova Azada Alimbetovna

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti Pedagogika mutaxassisligi 1-kurs
magistranti, tel: +93 360 47-77,
e-mail: azadabektursinova@gmail.com*

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quv darslarida o'quvchilarning o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari yoritib berilgan. Tadqiqot jarayonida o'quv-bilish motivatsiyasining mazmuni, uning boshlang'ich sinf o'quvchilari shaxsini rivojlantirishdagi ahamiyati hamda dars jarayonida motivatsiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi omillar tahlil qilingan. Shuningdek, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari, muammoli vaziyatlar yaratish, rag'batlantirish va o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olish orqali o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirishning samarali pedagogik shart-sharoitlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: *O'quv-bilish motivatsiyasi, boshlang'ich ta'lim, pedagogik shart-sharoitlar, o'quv faoliyati, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari.*

Annotation

This article highlights the pedagogical conditions for the formation of students' learning and cognitive motivation in primary school lessons. In the research process, the content of educational and cognitive motivation, its significance in the development of the personality of primary school students, as well as factors serving the development of motivation in the lesson process, were analyzed. Effective pedagogical conditions for the formation of educational and cognitive motivation through interactive methods, game technologies, the creation of problem situations, encouragement, and taking into account the age characteristics of students are also substantiated.

Key words: *Learning-cognitive motivation, primary education, pedagogical conditions, learning activity, interactive methods, game technologies.*

Аннотация

В данной статье освещены педагогические условия формирования учебно-познавательной мотивации учащихся на уроках начальных классов. В ходе исследования были проанализированы содержание учебно-познавательной мотивации, ее значение в развитии личности учащихся начальных классов, а также факторы, служащие развитию мотивации в процессе урока. Также обоснованы эффективные педагогические условия формирования учебно-познавательной мотивации посредством интерактивных методов, игровых технологий, создания проблемных ситуаций, поощрения и учета возрастных особенностей учащихся.

Ключевые слова: *Учебно-познавательная мотивация, начальное образование, педагогические условия, учебная деятельность, интерактивные методы, игровые технологии.*

Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv: nazariya va amaliyotasosida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, zamonaviy pedagogik yondashuvlarning joriy etilishi o'quvchilarda mustaqil fikrlash, bilishga qiziqish va o'quv faoliyatiga ijobiy munosabatni shakllantirishni talab etadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchining keyingi ta'lim faoliyati uchun poydevor vazifasini bajaradi. Shu bois boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. O'quv-bilish motivatsiyasi o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyoji, qiziqishi va intilishlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, u o'quv faoliyatining samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. Agar o'quvchi o'qishga qiziqsa, bilimni majburiyat sifatida emas, balki ehtiyoj sifatida qabul qilsa, ta'lim jarayonining natijadorligi yuqori bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich sinf darslarida o'quvchilarning o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirish uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash va amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Boshlang'ich sinf darslarida o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar mavjud bo'lib, ularni tizimli ravishda amalga oshirish dars samaradorligini oshiradi.

Birinchidan, dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "B-B-B" kabi metodlar o'quvchilarning fikrlash faolligini oshiradi, ularni erkin fikr bildirishga undaydi va bilishga qiziqishini kuchaytiradi. Interfaol metodlar orqali tashkil etilgan darslar o'quvchilar uchun qiziqarli bo'lib, ularning darsdagi ishtirokini ta'minlaydi.

Ikkinchidan, o'yin texnologiyalaridan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun eng samarali pedagogik shartlardan biridir. Didaktik o'yinlar, rolli o'yinlar va musobaqa elementlari orqali o'quvchilarda raqobat, qiziqish va faoliyatga bo'lgan ijobiy munosabat shakllanadi. O'yin jarayonida o'quvchilar bilimni sezmaganda o'zlashtiradilar, bu esa o'quv-bilish motivatsiyasini mustahkamlaydi.

Uchinchidan, muammoli vaziyatlar yaratish o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi. O'qituvchi tomonidan berilgan savollar, muammoli topshiriqlar o'quvchini mustaqil fikrlashga, izlanishga undaydi. Muammoli ta'lim jarayonida o'quvchi bilimni tayyor holda emas, balki izlanish orqali egallaydi, bu esa motivatsiyaning ichki shakllanishiga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, rag'batlantirish va ijobiy baholash o'quvchilarning o'quv faoliyatiga bo'lgan munosabatini mustahkamlaydi. Maqtov, qo'llab-quvvatlash, kichik yutuqlarni e'tirof etish o'quvchida o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi va darsga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi. Bunda rag'batlantirish adolatli va o'rinli bo'lishi muhimdir.

Beshinchidan, o'qituvchining pedagogik mahorati va shaxsiy namunaliligi muhim pedagogik shart hisoblanadi. O'qituvchining darsga tayyorgarligi, o'quvchilar bilan samimiy munosabati, ijodkorligi va innovatsion yondashuvi o'quvchilarda o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quv-bilish motivatsiyasini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Multimediali taqdimotlar, interaktiv doskalar, elektron resurslar orqali tashkil etilgan darslar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonini jonlantiradi. Shuningdek, integratsiyalashgan darslar, fanlararo bog'liqlikni ta'minlash orqali o'quvchilar bilimlarni yaxlit holda qabul qiladi. Bu esa ularning bilishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi va o'quv-bilish motivatsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik adabiyotlarda o'quv-bilish motivatsiyasi ichki va tashqi motivatsiya turlariga ajratiladi. Ichki motivatsiya o'quvchining bilim olishga bo'lgan shaxsiy ehtiyoji, qiziqishi va bilishga intilishi bilan bog'liq bo'lib, u barqaror va uzoq muddatli hisoblanadi. Tashqi motivatsiya esa baho,

maqto'v, sovrin, jazodan qochish kabi omillar ta'sirida yuzaga keladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dastlab tashqi motivatsiya ustunlik qilishi tabiiy hol bo'lib, pedagogik jarayonda uni bosqichma-bosqich ichki motivatsiyaga aylantirish muhim vazifa hisoblanadi. Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchining kichik yutuqlarini qo'llab-quvvatlab, unda o'z kuchiga bo'lgan ishonchni shakllantirishi zarur. Natijada o'quvchi bilimni baho uchun emas, balki bilish ehtiyoji asosida o'zlashtira boshlaydi. O'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirishda motivatsion muhit muhim ahamiyat kasb etadi. Motivatsion muhit -bu o'quvchining dars jarayonida o'zini erkin, ishonchli va faol his qilishi uchun yaratilgan pedagogik sharoitlar majmuidir. Bunday muhitda o'quvchi xato qilishdan qo'rqmaydi, o'z fikrini erkin bildiradi va darsda faol ishtirok etadi. Boshlang'ich sinf darslarida motivatsion muhitni yaratish uchun sinfda do'stona muhitni shakllantirish, o'quvchilar o'rtasida o'zaro hurmatni rivojlantirish, hamkorlikka asoslangan topshiriqlarni tashkil etish muhimdir. Guruhli va juftlikda ishlash shakllari o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi va o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Boshlang'ich sinf darslarining tuzilishini to'g'ri tashkil etish o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Darsning kirish qismida o'quvchilarni dars mavzusiga jalb etuvchi qiziqarli savollar, topishmoqlar yoki hayotiy misollardan foydalanish motivatsiyani kuchaytiradi. Asosiy qismda o'quv materialining bosqichma-bosqich, ko'rgazmali va tushunarli tarzda bayon etilishi o'quvchilarning diqqatini saqlab turishga yordam beradi. Mustahkamlash bosqichida esa o'yinli va ijodiy topshiriqlarni qo'llash o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini yanada oshiradi. Dars yakunida o'quvchilarning faoliyati tahlil qilinib, ijobiy baholash orqali ularning keyingi darslarga bo'lgan motivatsiyasi mustahkamlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirishda ota-onalar bilan hamkorlik alohida ahamiyatga ega. Oila muhitida bolaning o'qishga bo'lgan munosabati shakllanadi. Agar ota-ona ta'lim jarayoniga befarq bo'lmasa, bolaning yutuqlarini qo'llab-quvvatlasa, bu o'quvchining o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishini oshiradi. O'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi muntazam muloqot, maslahatlar, seminar-treninglar orqali o'quvchilarda ijobiy motivatsiyani shakllantirish mumkin. Uy vazifalarini bajarishda bolani majburlash emas, balki yo'naltirish va qo'llab-quvvatlash motivatsiyani mustahkamlaydi.

O'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirish jarayoni doimiy monitoring va tahlilni talab etadi. O'qituvchi o'quvchilarning darsdagi faolligi, mustaqil ishlashga bo'lgan intilishi, savollarga javob berishdagi tashabbuskorligini kuzatib borishi lozim. So'rovnomalar, suhbatlar, kuzatish metodlari orqali o'quvchilarning motivatsiya darajasi aniqlanadi. Motivatsiya darajasini aniqlash asosida individual yondashuvni amalga oshirish mumkin. Bu esa har bir o'quvchining imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga yordam beradi va ta'lim sifatini oshiradi.

Xorijiy pedagogik tajribalarda o'quv-bilish motivatsiyasi masalasi. Xorijiy mamlakatlar ta'lim tizimida o'quvchilarning o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirish masalasi ta'lim sifatini oshirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda bilim olishga bo'lgan qiziqishni shakllantirish keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatning muhim omili hisoblanadi. Finlandiya ta'lim tizimi dunyoda eng samarali tizimlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Ushbu mamlakatda boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning o'quv-bilish motivatsiyasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratiladi. Finlandiyada dars jarayonida baholash va raqobat ikkinchi o'rinda turadi, asosiy e'tibor esa o'quvchilarning qiziqishi, mustaqil fikrlashi va ijodiy faoliyatini rivojlantirishga qaratiladi. Boshlang'ich sinflarda uy vazifalari kam beriladi, baholar esa asosan og'zaki tavsiflash orqali ifodalanadi. Bu holat o'quvchilarda xato qilishdan qo'rqmaslik, erkin fikrlash va o'rganishga bo'lgan

ichki motivatsiyani kuchaytiradi. O'qituvchi o'quvchi uchun nazoratchi emas, balki yo'naltiruvchi va hamkor sifatida faoliyat yuritadi.

Singapur ta'lim tizimi o'zining yuqori natijalari bilan ajralib turadi. Ushbu tizimda boshlang'ich ta'limdan boshlab o'quvchilarning o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirish uchun muammoli ta'lim, tadqiqotga asoslangan o'qitish va mantiqiy fikrlashga yo'naltirilgan topshiriqlardan keng foydalaniladi. Singapur maktablarida dars jarayonida "kamroq o'rgan, chuqurroq tushun" tamoyili asos qilib olinadi. O'quvchilarga tayyor bilim berilmaydi, balki savollar orqali ularni izlanishga undash ustuvor hisoblanadi. Bu esa o'quvchilarda bilishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytiradi va ichki motivatsiyani shakllantiradi.

Yaponiya ta'lim tizimida o'quv-bilish motivatsiyasi jamoaviy faoliyat, mehnatsevarlik va mas'uliyat hissini shakllantirish orqali rivojlantiriladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari dars jarayonida faqat bilim olish bilan cheklanmay, balki o'zaro hamkorlik, tartib-intizom va jamoadagi o'rni haqida ham tushunchaga ega bo'ladilar. Yaponiya maktablarida o'quvchilar sinf xonalarini tozalash, umumiy vazifalarni bajarishda faol ishtirok etadilar. Bu jarayonlar orqali ularda mas'uliyat va ijtimoiy motivatsiya shakllanadi. Darslarda o'yin, mushohada va muammoli vaziyatlar keng qo'llanilib, o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishi doimiy ravishda qo'llab-quvvatlanadi.

AQSh va Yevropa mamlakatlarida boshlang'ich ta'limda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi asosida o'quvchilarning o'quv-bilish motivatsiyasini rivojlantirishga e'tibor qaratiladi. O'quvchilarning individual qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlari hisobga olinib, differensiallashtirilgan topshiriqlar beriladi. Project-based learning (loyihaviy ta'lim), inquiry-based learning (izlanishga asoslangan ta'lim) kabi yondashuvlar orqali o'quvchilar real hayot bilan bog'liq muammolarni hal etishga jalb qilinadi. Bu esa ularning o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishini oshiradi va bilimning amaliy ahamiyatini anglashga yordam beradi. Xorijiy pedagogik tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirishda majburlash va qat'iy nazoratdan ko'ra qo'llab-quvvatlash, rag'batlantirish va hamkorlikka asoslangan yondashuvlar samaraliroq hisoblanadi. Ushbu tajribalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirib qo'llash orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida barqaror o'quv motivatsiyasini shakllantirish mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quv darslarida o'quvchilarning o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirish ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlovchi muhim pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida o'quv-bilish motivatsiyasi o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyoji, qiziqishi va faolligini belgilovchi asosiy omil ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida shakllangan motivatsiya o'quvchilarning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirish jarayoni o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgandagina samarali bo'ladi. Dars jarayonida interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari, muammoli vaziyatlar yaratish, rag'batlantirish va ijobiy baholash kabi pedagogik vositalardan maqsadli foydalanish o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda ularni faol o'quv faoliyatiga jalb etadi. Shuningdek, o'qituvchining pedagogik mahorati, darsni tashkil etishdagi ijodkorligi va o'quvchilar bilan samimiy munosabati o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirishning muhim pedagogik sharti sifatida namoyon bo'ldi. O'qituvchi tomonidan yaratilgan ijobiy motivatsion muhit o'quvchilarda o'ziga ishonch, mustaqil fikrlash va bilimga bo'lgan barqaror qiziqishni rivojlantirishga xizmat qiladi. Xorijiy pedagogik tajribalar tahlili shuni ko'rsatdiki, o'quv-bilish motivatsiyasini rivojlantirishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, izlanishga asoslangan yondashuvlar va baholashning

Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv: nazariya va amaliyotasosida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish

rag'batlantiruvchi shakllari samarali hisoblanadi. Ushbu ilg'or tajribalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirib joriy etish boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quv darslarida o'quvchilarning o'quv-bilish motivatsiyasini shakllantirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni tizimli va izchil amalga oshirish zarur. Bu jarayon o'quvchilarda bilishga bo'lgan barqaror qiziqishni shakllantirish, ta'lim samaradorligini oshirish hamda barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Виготский, Л. С. Психология развития человека. — Москва: Педагогика, 1984
2. Брунер, Дж. Образование: процессы и структура обучения. — Москва: Просвещение, 1999
3. Axmedova, M. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2015
4. Karimova, N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida motivatsiyani shakllantirish. -Toshkent: Ta'lim, 2020
5. Tursunov, F. O'quvchilarda bilishga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish. — Toshkent: Fan va Ta'lim, 2019